

بخش ۱۳

گامهای ایرانی

در بخشهای پیش گفتیم که در موسیقی ایرانی از پنج گام استفاده می شود که هر کدام فواصل مخصوص به خود دارند. همان گونه که در گامهای غربی، برای تعیین سلاح کلید از روی گام و بر عکس، تعیین گام از روی سلاح کلید، قواعدی وجود دارد، برای گامهای ایرانی نیز قواعد و قوانینی وجود دارد که در این قسمت به شرح آنها می پردازیم.

معمولاً برای ایجاد تناظر یک به یک، بین گام و سلاح کلید آن، از قانونمندیهای موجود در گامها بهره می جویند. مثلاً در گام ماژور، اگر تونیک گام، نوت Do باشد هیچ گونه علامت ترکیبی (علامات سرکلید) نخواهیم داشت. اما اگر یک فاصله پنجم درست، بالا برویم و ماژور Sol را بنا کنیم، اولین علامت دیز ظاهر می شود ($Fa^\#$). اگر یک پنجم درست دیگر بالا برویم و ماژور Re را بنا کنیم، دومین علامت دیز ($Do^\#$) نیز ظاهر می شود و اگر به همین ترتیب، پنجم درست به پنجم درست، تونیک را زیاد کنیم، سایر علامات دیز نیز ظاهر می شوند و همواره طوری است که آخرین دیز، نیم پرده از تونیک، پایین تر است. از همین قاعده استفاده کردیم و گفتیم اگر در سلاح کلید، فقط علامت دیز وجود داشته باشد، نیم پرده بالاتر از آخرین دیز، تونیک گام ماژور است.

اگر در گام ماژور، به جای اینکه تونیک را بالا ببریم، یک پنجم، پایین بیاوریم یعنی بعد از ماژور Do، ماژور Fa را بنا کنیم اولین علامت بمل ظاهر می شود (Si^b) و اگر یک پنجم درست دیگر پایین بیاییم و ماژور Si^b را تأسیس کنیم، بمل دوم (Mi^b) نیز ظاهر می شود و باز به همین ترتیب اگر پنجم درست به پنجم درست، پایین بیاییم، سایر علامات بمل نیز ظاهر می شوند و همواره به گونه ای است که بمل ما قبل آخر، تونیک گام می شود که از همین قاعده استفاده کرده و گفتیم، اگر در سلاح کلید، فقط علامت بمل داشته باشیم همواره، بمل ما قبل آخر تونیک گام ماژور است. اکنون می خواهیم در مورد گامهای ایرانی نیز این قانونمندیها را به دست آوریم.

۱- گام ماهور:

گام ماهور، درست مانند گام ماژور است و از همان قواعد پیروی می کند. (بخش ۱۲)

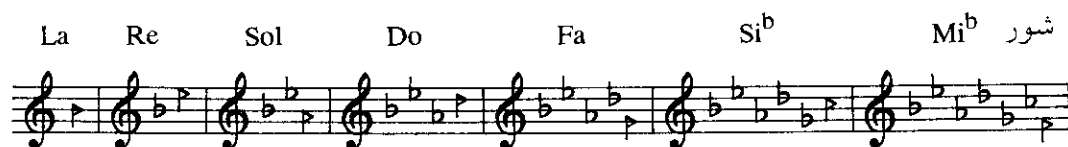
۲- گام شور:

گام شور از روی گام ماهور به دست می آید. به این ترتیب که اگر از درجه ششم گام ماهور شروع کنیم، و درجه هفتم آن را ربع پرده کم کنیم، گام شور به دست می آید. مثلاً در گام ماهور Do، اگر درجه ششم گام ماهور را (La) تونیک قرار داده و درجه هفتم یعنی نوت Si را ربع پرده کم کنیم، گام شور La به دست می آید:

Do ماهور : Do Re Mi Fa Sol La Si Do

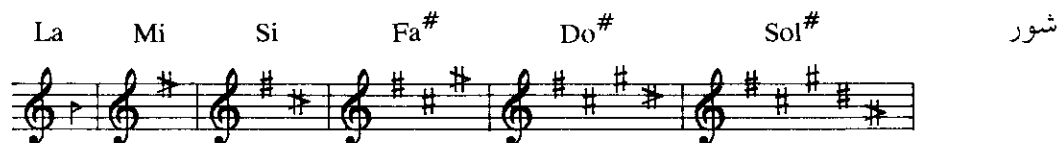
La شور : La Si[♯] Do Re Mi Fa Sol La

پس هر گام ماهور در دل خود یک گام شور دارد که فقط با یک تغییر به دست می آید. همان گونه که در گام ماهور با یک پنجم درست پایین آمدن، علامتها بمل ظاهر می شدند، در گام شور هم، از تونیک به طور متوالی یک پنجم درست پایین می آییم تا سایر علامتها ظاهر شوند. از آنجا که شور La متناظر با ماهور Do می باشد، از شور La آغاز کرده و هر بار یک پنجم درست پایین می رویم:

همان طور که مشاهده می شود، با هر بار کاهش تونیک، یک علامت ترکیبی اضافه می شود و ترتیب اضافه شدن آن نیز مطابق توالی بملهاست.

اکنون به جای اینکه تونیک را، پایین بیاوریم، پنجم درست به پنجم درست بالا می بریم تا علامتهای دیز و سری پدیدار شوند. اگر از شور La یک پنجم درست بالا برویم به شور Mi می رسیم که اولین علامت بالا رونده در آن ظاهر می شود.

در اینجا نیز هر بار که یک پنجم درست بالا می رویم، یک علامت ترکیبی اضافه می شود که

ترتیب آن نیز مطابق توالی دیزها است. به این ترتیب ۱۲ گام شور به دست می‌آید که بر روی ۱۲ نوت دایره ۱۲ قسمتی بنا می‌گردند. تأسیس گام شور بر روی نوت‌های ربع پرده‌ای نیز امکان پذیر است. اما به علت اینکه در عمل، کاربردی ندارند، از ذکر آنها خودداری می‌کنیم. هر چند که قوانین حاکم بر گام‌های شور با تونیک ربع پرده‌ای، به سادگی و وضوح گام‌های دوازده‌گانه نمی‌باشد. از مطالعه سلاح کلید ۱۲ گام ذکر شده به نکات زیر پی می‌بریم:

اولاً: توالی کرنها مانند توالی بملها، و توالی سُرِیها مانند توالی دیزها است.

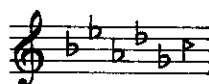
ثانیاً: گام شور، همواره یک علامت ربع پرده‌ای کرن یا سری دارد.

ثالثاً: علامت کرن یا سری، آخرین علامت ترکیبی است و همواره $\frac{3}{4}$ پرده بالاتر از تونیک گام است.

بنابراین:

۱- برای پیدا کردن تونیک گام شور از روی سلاح کلید، کافی است $\frac{3}{4}$ پرده از آخرین علامت کرن یا سری کم کنیم. مثلاً وقتی آخرین علامت ترکیبی La^P است، تونیک گام $\frac{3}{4}$ پرده پایین‌تر، یعنی نوت سل است.

۲- برای نوشتن سلاح کلید گام شور، $\frac{3}{4}$ پرده از تونیک بالا رفته و آخرین علامت ترکیبی را به دست می‌آوریم. اگر کرن بود تمام علامت‌های ما قبل آن را از توالی بملها می‌نویسیم و اگر سری بود کلیه دیزهای ما قبل آن را از توالی دیزها در سلاح کلید قرار می‌دهیم. مثلاً برای شور Si^b ، $\frac{3}{4}$ پرده بالاتر به نوت Do^P می‌رسیم که آخرین علامت ترکیبی خواهد بود. اگر نوت‌های ما قبل Do^P را از توالی بملها، در سلاح کلید قرار دهیم، سلاح کلید گام شور Si^b به دست می‌آید.

۳- گام همایون:

گام همایون با یک تغییر جزئی در گام شور به دست می‌آید. اگر درجه سوم گام شور را نیم پرده زیاد کنیم، گام شور به گام همایون تبدیل می‌شود. مثلاً در گام شور Re اگر درجه سوم، یعنی نوت Fa به $Fa^\#$ تبدیل شود. گام شور Re به همایون Re تبدیل می‌گردد.

درجه سوم درجه دوم درجه اول

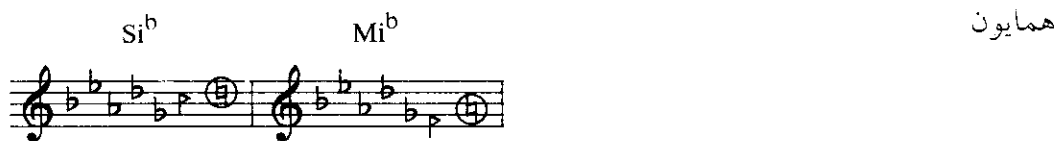
شور: Re Mi^P Fa Sol La Si^b Do Re

همایون: Re Mi^P $Fa^\#$ Sol La Si^b Do Re

پس کافی است در گام شور، نوتی را که بعد از نوت ربع پرده‌ای واقع است، نیم پرده بالا ببریم.

اگر نوت بکار باشد، دیز می شود و اگر بمل باشد بکار می گردد.

برای اینکه تشخیص گام همایون، آسان باشد، در علامتهای ترکیبی گام شور تغییری ایجاد نمی کنیم و تغییری را که باید بدهیم تا گام شور به همایون تبدیل شود، جلوی علامتهای ترکیبی گام شور، درون دایره ای نشان می دهیم، تا با رؤیت دایره، بلافاصله دریابیم که در گام همایون هستیم و برای تعیین تونیک از همان قواعد گام شور استفاده نماییم. به این ترتیب ۱۲ گام همایون به شرح زیر به دست می آیند:

لازم به تذکر است که در بعضی موارد برای نشان دادن گام همایون، از دایره، استفاده نمی کنند و تغییرات لازم را بدون رعایت قاعده خاصی در سلاح کلید منعکس می کنند. مثلاً همایون La را به صورت زیر می نویسند:

و یا در جاهایی که، نوتی بکار می گردد، هیچ علامتی نمی گذارند و یا علامت بکار را مستقیماً در محل نوت بکار شده قرار می دهند. در همایون Sol که نوت Si^b باید بکار شود، سلاح کلید را به دو صورت می نویسند:

این طرز نمایشها کار تشخیص را دشوار می سازد. اما چون در بسیاری از کتابها مورد استفاده قرار می گیرند، راه تشخیص آنها را ذکر می کنیم.

گامهای شور و همایون، تنها دارای یک نوت ربع پرده ای هستند و این امر موجب می شود که اگر در سلاح کلیدی فقط یک علامت کرن یا سری مشاهده کردیم، بدانیم یا شور است و یا همایون. برای اینکه بدانیم کدامیک از این دو می باشد، فاصله نوت ربع پرده ای را با نوت بعدی اش می سنجیم اگر $\frac{3}{4}$ پرده بود، گام شور است و اگر $1\frac{1}{4}$ پرده بود، همایون است. مثلاً در سلاح کلید زیر:

نوت ربع پرده ای، La^P است که فاصله اش با نوت بعدی یعنی Si^b ، برابر $1\frac{1}{4}$ پرده است، بنابراین گام، گام همایون است و تونیک آن $\frac{3}{4}$ پرده زیر La^P ، یعنی Sol است. به عنوان مثالی دیگر، سلاح کلید زیر را در نظر می گیریم:

نوت ربع پرده ای، Fa^\sharp است که فاصله اش تا نوت بعد یعنی Sol^\sharp برابر $1\frac{1}{4}$ پرده است. بنابراین در گام همایونی هستیم که تونیک آن ۳ ربع پرده پایین تر از Fa^\sharp یعنی Mi می باشد.

۴- گام چهارگاه:

گام چهارگاه از روی گام ماهور به دست می آید. بدین ترتیب که اگر درجات دوم و ششم گام ماهور را ربع پرده کم کنیم به چهارگاه تبدیل می شود. مثلاً ماهور Do به صورت زیر به چهارگاه Do تبدیل می گردد.

Do ماهور :	Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	Do
Do چهارگاه :	Do	Re ^P	Mi	Fa	Sol	La ^P	Si	Do

چون گام چهارگاه از گام ماهور، به دست می آید و تونیک آن با گام ماهور یکی است، برای تعیین سلاح کلید و نیز تشخیص تونیک گام از قواعد گام ماهور استفاده می کنیم.

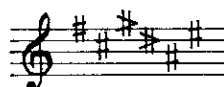
۱- برای تعیین سلاح کلید گام چهارگاه به طریق زیر عمل می نمایم:

سلاح کلید مربوط به گام ماهور را می نویسیم و سپس درجه دوم و درجه ششم آن را ربع پرده

کم می‌کنیم. اگر درجه دوم یا درجه ششم بکار بودند، کرن می‌شوند و اگر دیز بودند، سری می‌شوند و اگر بمل بودند، بمل کرن می‌شوند که برای پرهیز از این امر می‌توان از گام معادل، استفاده نمود که درجه دوم و ششم آن بمل نباشند. سری کردن دیزها را در محل خودشان انجام می‌دهیم تا توالی دیزها بهم نخورد، اما کرن کردن نوت‌های بکار را بعد از علامت‌های ترکیبی ماهور، انجام می‌دهیم مثلاً برای نوشتن چهارگاه $Fa^\#$ ، ابتدا سلاح کلید گام ماهور $Fa^\#$ را می‌نویسیم. آخرین علامت ترکیبی، نیم پرده پایین‌تر از $Fa^\#$ یعنی $Mi^\#$ است که اگر مطابق توالی دیزها، دیزهای قبل از $Mi^\#$ را بنویسیم، سلاح به دست می‌آید.

اکنون برای اینکه ماهور $Fa^\#$ به چهارگاه $Fa^\#$ تبدیل شود بایستی درجات دوم و ششم گام یعنی $Re^\#$ و $Sol^\#$ را ربع پرده کم کنیم. بنابراین نوت‌های $Sol^\#$ و $Re^\#$ به $Sol^\#$ و $Re^\#$ تبدیل می‌شوند که پس از انجام این عمل، سلاح چهارگاه $Fa^\#$ به دست می‌آید.

به عنوان مثالی دیگر نحوه تبدیل ماهور La به چهارگاه La را بررسی می‌کنیم. ابتدا سلاح کلید ماهور La را می‌نویسیم:

درجه دوم ماهور La ، یعنی نوت Si باید کرن شود و درجه ششم ماهور La ، یعنی $Fa^\#$ باید سری شود. علامت $Fa^\#$ را در محل قرار می‌دهیم و علامت Si^\flat را بعد از علامت‌های کلید قرار می‌دهیم:

۲- برای تعیین تونیک گام از روی سلاح کلید، تمام سری‌ها را به دیز تبدیل نموده تمام کرن‌ها را بکار می‌کنیم و با این کار به ماهوری می‌رسیم که گام چهارگاه از روی آن ساخته شده است. با تعیین تونیک ماهور مربوطه، تونیک چهارگاه به دست می‌آید. مثلاً در سلاح کلید زیر اگر

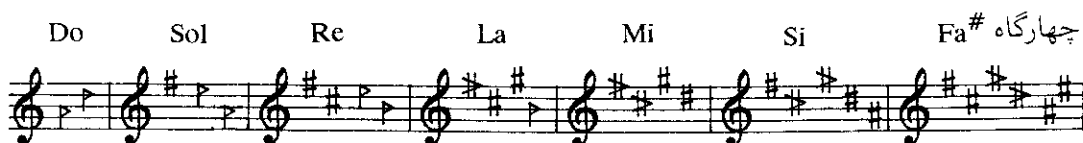
علامتهای کرن حذف شوند ماهرور Si^b به دست می آید:

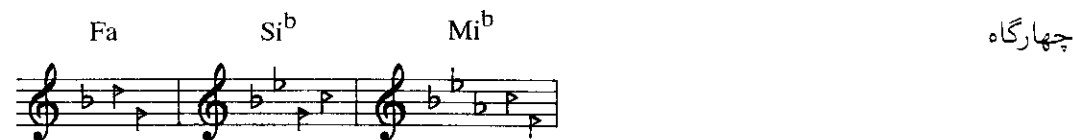
بنابراین، سلاح کلید، مربوط به گام چهارگاه Si^b می باشد. و یا در مثال زیر با حذف کرن و تبدیل علامت سری به دیز، سلاح کلید ماهرور La به دست می آید.

بنابراین علامتهای ترکیبی فوق، مربوط به گام چهارگاه La می باشد.
اگر گامهای ۱۲ گانه چهارگاه را بنویسیم، به صورت زیر در می آیند. ابتدا چهارگاههای بالارونده:

و سپس گامهای چهارگاه پایین رونده:

۵- سه گاه:

گام سه گاه از روی گام شور به دست می آید. اگر از درجه دوم گام شور آغاز کنیم و درجه پنجم آن را ربع پرده کم کنیم و درجه ششم آن را ربع پرده زیاد کنیم گام سه گاه به دست می آید. مثلاً گام شور Re به صورت زیر به سه گاه Mi^P تبدیل می شود.

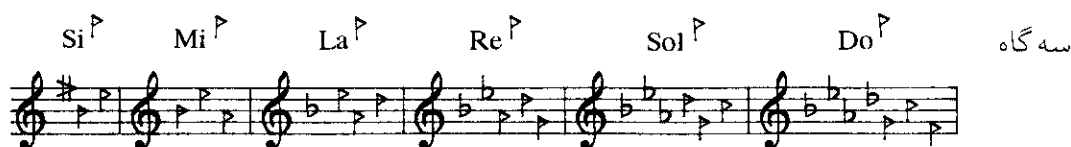
Re شور : Re Mi^P Fa Sol La Si^b Do Re
 Mi^P سه گاه : Mi^P Fa Sol La P Si^P Do Re Mi^P

همان گونه که برای پیدا کردن علامتهای ترکیبی گام شور، از گام شور La آغاز کردیم (زیرا از ماهور Do به دست می آمد)، برای پیدا کردن علامتهای ترکیبی سه گاه، از سه گاه Si^P آغاز می کنیم زیرا از شور La به دست می آید.

ابتدا از گام سه گاه Si^P شروع نموده، پنجم درست به پنجم درست بالا می رویم.

اکنون از سه گاه Si، پنجم درست به پنجم درست پایین می آییم.

از ملاحظه گامهای فوق چنین بر می آید:

- ۱- در گام سه گاه همواره سه علامت ربع پرده ای وجود دارد.
 - ۲- توالی کرنها و سربها دقیقاً مانند توالی بملها و دیزها است.
 - ۳- در تمام موارد، کرن یا سری ما قبل آخر، تونیک گام است.
 - ۴- دو مورد استثناء، وجود دارد که علامت کرن و سری باهم ظاهر می شوند و آن در سه گاه Si^P و سه گاه Fa[#] است. در این دو مورد اگر تعداد کرنها بیشتر بود، کرنها را آخر می نویسیم و اگر تعداد سربها بیشتر بود، سربها را آخر می نویسیم تا قاعده ای که در بند ۲ ذکر کردیم همواره صادق باشد. با توجه به موارد بالا، قاعده تعیین سلاح کلید گام سه گاه را به صورت زیر بیان می کنیم:
- تونیک سه گاه را در سلاح کلید گذارده و مطابق قاعده توالی، علامت بعد از آن را می نویسیم. برای نوشتن علامتهای دیگر اگر مطابق قاعده توالی، قبل از آن علامتی وجود داشته باشد اولی را ربع پرده ای و بقیه را به صورت بمل یا دیز می آوریم تا توالی کامل شود. اگر قبل از آن علامتی نداشته باشیم (مثلاً قبل از Si در توالی بمل و کرنها علامتی نداریم) از توالی نوع دیگر، علامتی می آوریم تا تعداد علامتهای ربع پرده به ۳ برسد.

مثال: برای نوشتن سه گاه Fa[#]، ابتدا علامت Fa[#] را در سلاح قرار می دهیم. سپس مطابق توالی دیزها علامت بعد از آن یعنی Do را نیز می نویسیم. از آنجا که در توالی سربها و دیزها قبل از Fa نوتی وجود ندارد از توالی بملها و کرنها یک علامت ربع پرده ای اضافه می کنیم تا تعداد علامت ربع پرده ای به ۳ برسد. با اضافه کردن Si^P به علامتهای قبلی، سلاح کلید گام سه گاه Fa[#] تکمیل

می‌گردد.

مثالی دیگر: برای نوشتن سه‌گاه Sol^{\flat} ، ابتدا Sol^{\flat} را در سلاح قرار می‌دهیم و نوت ربع پرده‌ای بعد از آن یعنی Do^{\flat} را نیز می‌نویسیم. آنگاه با استفاده از توالی بم‌ل و کرنه‌انوته‌ای قبل از Sol را می‌نویسیم. البته اولی را گُرُن می‌آوریم تا تعداد علامتهای ربع پرده‌ای به سه برسد و بقیه را بم‌ل می‌آوریم. قبل از Sol^{\flat} ابتدا Re^{\flat} و سپس به ترتیب La^{\flat} ، Mi^{\flat} ، Si^{\flat} را در سلاح کلید قرار می‌دهیم.

در مورد گام سه‌گاه نکته‌ای را باید متذکر شویم. آنچه که اکنون به عنوان گام سه‌گاه، معمول و متداول است و در همه کتابها و آثار موسیقی به کار می‌رود دارای فواصلی به صورت زیر است:

درجه	درجه	درجه	درجه	درجه	درجه	درجه	درجه
هفتم	هفتم	ششم	پنجم	چهارم	سوم	دوم	اول
$\frac{3}{4}$	۱	$\frac{3}{4}$	۱	$\frac{3}{4}$	۱	$\frac{3}{4}$	۱
دانگ اول							دانگ دوم

حال آنکه گام سه‌گاهی که ما معرفی کردیم با گام فوق متفاوت است و فواصل آن به شرح زیر می‌باشد.

درجه	درجه	درجه	درجه	درجه	درجه	درجه	درجه
هفتم	هفتم	ششم	پنجم	چهارم	سوم	دوم	اول
$\frac{3}{4}$	۱	$\frac{3}{4}$	۱	$\frac{3}{4}$	۱	$\frac{3}{4}$	۱
دانگ اول							دانگ دوم

همان گونه که مشاهده می‌کنید تنها اختلاف این گام با گام قبل در این است که درجه پنجم ربع پرده زیاد گردیده است. علل ایجاد این تغییر عبارتند از:

۱- گام سه‌گاه قبلی دارای فاصله پنجم درست نمی‌باشد. حال آنکه یکی از ملزومات گام، نوت نمایان است که به اندازه $\frac{3}{5}$ پرده از تونیک بالاتر باشد.

۲- در کلیه گامهای ایرانی فاصله بین دانگ اول و دانگ دوم، یک پرده کامل است، حال آنکه در سه‌گاه مذکور این فاصله $\frac{3}{4}$ پرده می‌باشد که بی قاعده جلوه می‌کند.

۳- شباهت گامهای سه‌گاه و چهارگاه از مقایسه فواصل آنها مشهود نیست، در حالی که برای شباهت بیش از حد این دو گام باید توجیهی داشته باشیم.

۴- در گام سه‌گاه و چهارگاه، گوشه حصار، ما را به سه‌گاه و چهارگاه یک پنجم درست بالاتر می‌برد ولی در سه‌گاه متداول، نوت پنجم درست، یعنی شاهد حصار وجود ندارد. حال آنکه در چهارگاه،

شاهد حصار، جزو خود گام است.

۵- در گام سه گاه برای اجرای گوشه مخالف ناچار به تغییر علامتهای کلید هستیم حال آنکه مخالف چهارگاه نیازی به تغییر علامت ندارد.

تمام مشکلات فوق با افزایش درجه پنجم گام قبلی به اندازه ربع پرده، مرتفع می گردد. علاوه بر این، گام سه گاه نیز دارای دو دایره متساوی می گردد و شباهت آن با چهارگاه بیش از پیش نمایان می شود بدین صورت که می توان گفت، گام سه گاه همان گام چهارگاه است که فواصل سوم و هفتم آن ربع پرده کاهش یافته است.

برای گوشه های مویه و شکسته مویه که شاهد آنها درجه چهارم سه گاه است و فاصله درجه چهارم و پنجم سه گاه در آنها $\frac{3}{4}$ می باشد، می توان درجه پنجم را نوت متغیر فرض نمود. همان گونه که در گام شور نیز، درجه پنجم همواره متغیر است.

این نوت متغیر در حقیقت، فضای گام رادر یک چهارم درست بالاتر ایجاد می کند و ضرورتی ندارد نوت اصلی گام فرض شود.

علاوه بر همه موارد ذکر شده، با ایجاد این تغییر، قوانین سلاح کلید گام سه گاه، کاملاً واضح و دقیق می شوند. و پیچیدگیهایی را که قبلاً داشتند دیگر نخواهند داشت.

اما برای اینکه بتوانیم گام سه گاه قبلی را نیز از روی سلاح کلید، تشخیص دهیم قواعد مربوط به آن را ذکر می کنیم:

اولاً: گام سه گاه همواره بر روی نوت ربع پرده ای بنا می گردد.

ثانیاً: در گام سه گاه همواره دو نوت ربع پرده ای وجود دارد.

برای تشخیص گام از روی سلاح کلید به صورت زیر عمل می کنیم:

از آنجایی که سه گاه و چهارگاه هر دو دارای دو علامت ربع پرده ای می گردند باید ابتدا تشخیص دهیم گام، سه گاه است یا چهارگاه. برای این کار فاصله نوت ربع پرده ای تا نوت بعد از آن را می سنجیم اگر $\frac{3}{4}$ پرده بود سه گاه است و اگر $\frac{1}{4}$ پرده بود، چهارگاه. همین که از سه گاه بودن گام مطمئن شدیم، کرنها را حذف و سرپها را به دیز تبدیل می کنیم. این کار، ما را به گام ماهوری می برد که ابتدا از روی آن گام شور و سپس گام سه گاه ساخته شده است. اگر از تونیک ماهور، $\frac{3}{4}$ پرده پایین بیایم. تونیک سه گاه به دست می آید. مثلاً سلاح کلید زیر را در نظر می گیریم:

چون دو علامت ربع پرده ای دارد یا سه گاه است و یا چهارگاه. اما چون فاصله نوت های ربع

پرده‌ای تا نوت بعدشان $\frac{3}{4}$ پرده است، مطمئناً سه‌گاه است. با حذف کرنها به گام ماهور Do می‌رسیم. تونیک سه‌گاه، $\frac{3}{4}$ پرده پایین‌تر از Do یعنی Si^b خواهد بود. در خاتمه برای اینکه تشخیص گام از روی سلاح کلید به آسانی صورت گیرد. مراحل انجام کار را به صورت یکجا ذکر می‌کنیم.

مرحله اول: اگر در سلاح کلید هیچ علامت ربع پرده‌ای وجود نداشته باشد، گام ماهور است. الف) اگر علامتها همه دیز باشند، نیم پرده بالاتر از آخرین دیز، تونیک گام است. ب) اگر علامتها همه بمل باشند بمل ما قبل آخر، تونیک گام است. استثناء: اگر تنها، علامت Si^b در سلاح باشد، گام ماهور Fa است و اگر هیچ علامتی وجود نداشته باشد، ماهور Do است.

مرحله دوم: اگر در سلاح کلید، فقط یک علامت ربع پرده‌ای وجود داشته باشد، گام یا شور است یا همایون.

الف) اگر فاصله نوت ربع پرده‌ای تا نوت بعدی، $\frac{3}{4}$ پرده باشد گام، شور است و اگر $\frac{1}{4}$ پرده باشد همایون.

ب) تونیک هر دو گام، $\frac{3}{4}$ پرده پایین‌تر از نوت ربع پرده‌ای است. **مرحله سوم:** اگر در سلاح کلید دو علامت ربع پرده‌ای وجود داشته باشد، گام یا سه‌گاه است و یا چهارگاه.

الف) اگر فاصله نوتهای ربع پرده‌ای تا نوت بعدشان $\frac{3}{4}$ پرده باشد گام، سه‌گاه است و اگر $\frac{1}{4}$ پرده باشد، چهارگاه.

ب) اگر گام سه‌گاه باشد، کرنها را حذف و سریها را دیز می‌نماییم و تونیک ماهوری را که بدست می‌آید، تعیین می‌کنیم. تونیک چهارگاه همان تونیک ماهور خواهد بود.

مرحله چهارم: اگر در سلاح کلید سه علامت ربع پرده‌ای وجود داشته باشد: گام، سه‌گاه اصلاح شده^۱ است.

الف) علامت ربع پرده‌ای ما قبل آخر، تونیک گام است.

استثنائات:

۱- در گوشه شهناز، سلمک (اوج) و یا گوشه‌هایی از دستگاه شور که بر روی درجه چهارم بنا می‌شوند و نیز در آواز افشاری به علت اینکه درجه پنجم شور ربع پرده پایین می‌آید، به دو علامت ربع پرده‌ای نیاز است که اشتباهاً هر دو آنها را در سلاح کلید می‌آورند، حال آنکه یکی از

۱- به بند شماره ۵ همین فصل و توضیحات گام سه‌گاه مراجعه کنید.

آنها نوت اصلی گام و دیگری نوت متغیر است. این کار باعث می شود تشخیص گام از روی سلاح کلید مشکل شود. به هر صورت در چنین مواردی با وجود اینکه دو علامت ربع پرده ای در سلاح کلید است، نباید با گام سه گاه یا گام چهارگاه اشتباه شود.

۲- اگر گام سه گاه را به صورت اصلاح نشده به کار بریم، همواره دارای دو علامت ربع پرده ای خواهد بود. اما در گوشه مخالف به یک ربع پرده سومی نیز احتیاج است که معمولاً در سلاح کلید آورده می شود. در چنین مواردی می توان از قاعده سه گاه اصلاح شده برای تعیین تونیک گام استفاده نمود.

۳- در پاره ای موارد، علامتهای ترکیبی نوتهایی که در قطعه به کار برده نمی شوند را در سلاح کلید، قرار نمی دهند و این امر موجب اشتباه در تشخیص گام می شود. در چنین مواردی از روی سلاح کلید ناقص، نمی توان به گام قطعه پی برد.